

1847. december 29-én), egy pecsétes borítékkal. A leveleket mások írsaival együtt eddig Oct. Hung. 331. számon őrizték, most az irodalmi levelestárba tétették át. — MADÁCH IMRE verskötetének (Lant-virágok, Pesten 1840, Landerer) eredeti kéziratát WILDNER ÖDÖN, midőn a Kis Helikon 23-ik kötetébe a Lant-virágok második kiadását rendezte sajtó alá (1822), hasztalan kereste. Pedig a cenzúrapéldány, mely MADÁCH IMRE saját keze írása, szintén kéziratárunkban őriztetik. A címlapon nem szerepel MADÁCH neve: Lant virágok, írta ZARÁND 1840. (Oct. Hung. 419.) Eddig Zaránd neve alatt tartottuk nyilván, így kerülhette el a kutatók figyelmét. A kis kötet három darabját a cenzúra törülte, egy pedig vagy a szedő hanyagsága folytán maradt ki, vagy MADÁCH maga hagyta el. A kézirat és a kiadás szövege olyan eltéréseket mutat, melyek arra engednek következtetni, hogy MADÁCH egy teljesen átjavított, újabb kéziratot küldött a nyomdába. Ezekre a kérdésekre azonban más helyen térünk ki s ugyanakkor közöljük a négy ismeretlen költeményt is. SÁRKÁNY OSZKÁR.

Magyar író és könyvkiadó a XVIII. század végén. A XVIII. század utolsó évtizedében DECSY SÁMUEL keserű panaszokat hallatott a hazai könyvárusok és könyvkötők ellen (Pannóniai Féniesz, 116. l.), kik „még zöldellő fűvében megfojtják a magyar tudósoknak hazájuk javára intézett igyekezeteket“ s nem elégszenek meg 10 százalékos haszonnal, hanem 25—30 százalékot követelnek, minek következtében a jó könyvet „másfél annyi áron adják, mint a szerző megállapította, s ezzel ártalmára vannak a szerzőnek és az olvasó közönségnek“ egyaránt. Ez a megállapítás abban az időben történt (1790), amikor a nagyszombati egyetemmel egyidejűleg Budára áthelyezett egyetemi nyomda már megkapta a tankönyvkiadási kizárólagos szabadalmat (1779) s ennek ellenében jövedelmének egyik részét a hazai tudományos irodalom fellendítésére volt köteles fordítani (promotionem rei litterariae quoquomodo adjuvare). Valósággal csak ilyen hasznothajtó szabadalom birtokában levő nyomdától lehetett elvárni, hogy hazai tudományos irodalmi termékeknek kiadására vállalkozzék, mert ezeknek olyan kis számú volt az olvasóközönségük, hogy azok kiadása semmiképen sem biztatott haszonnal.

DECSY SÁMUEL munkájának megjelenési idejében került az egyetemi nyomdába KOVACHICH MÁRTONNAK „*Supplementum ad vestigia comitiorum*“ című kézírata, amely aztán gyors egymásutánban három kötetben jelent meg. Szigorúan tudományos munka, amely a magyar törvényhozás történetét illető megbecsülhetetlen adatokat tartalmaz. Rengeteg nagyértékű levéltári anyag van ebben a munkában összehordva, amihez az anyag természete szerint igazán nehéz volt

hozzáférni s közlése éppen ezért nagy nyereséget jelentett történettudományi irodalmunk számára. A jó KOVACHICH MÁRTON természetesnek tartotta, hogy munkájáért tiszteletdíjat is fog kapni a nyomdától, hiszen — amint említettük — a nyomda azon kikötéssel kapta meg a tankönyvkiadási kizárólagos szabadalmat, hogy jövedelmének egyik részét tudományos irodalmi termékek kiadására fogja fordítani. Mikor azonban látnia kellett, hogy a remélt tiszteletdíj elmarad, maga volt kénytelen a helytartótanácshoz fordulni munkája ellenértékéért, s a helytartótanács méltányolta is a tudós szerző kérését és ívenként két aranyban állapította meg a nyomda által fizetendő szerzői díjat. A nyomda azonban nem volt hajlandó fizetni s LAKITS ZSIGMOND nyugalmazott egyetemi tanár, kit az 1789. október 28-án kelt udvari rendelet állított a nyomda élére, Bécsben keresztülvitte, hogy a helytartótanács rendelkezését hatálytalanították. Ez a méltatlan eljárás annyira elkésérítette az immár 63 esztendőss agg tudóst, hogy 1806. augusztus 29-én a helytartótanácsához intézett kérvényében (Helytartótanácsi levéltár: Polit. litter. fcus 36. pos. 11.) a meglevő példányoknak a nyomdai költségek megtérítése ellenében való átengedéseért folyamodott. A beadvány hangja természetszerűen ennek megfelelő volt s a keserű kifakadások egész sorozatát tartalmazta, amelyek első-sorban a nyomdaigazgató ellen irányultak. Mindenekelőtt hangsúlyozta, hogy szerződést nem kötött ugyan a nyomdával, szerződést kötni azonban csupán haszonra dolgozó magánnyomdákkal szokásos, nem pedig a tudományos irodalom felvirágoztatására rendelt intézménnyel (*cum id inter privatos tantum typographos et bibliopolas solo lucri studio professionem exercentes usitatum, cum instituto publico ad promovendam litteraturam et premiandos autores destinato ... necessarium non esse existimaverim*). A magánnyomdák a tiszteletdíjat már a kézirat átadásakor ki szokták fizetni, amivel szemben KOVACHICH MÁRTON csupán akkor kezdte a tiszteletdíjat szorgalmazni, amikor a kinyomott munka eladott példányainak ára fejében a nyomda már megkapta a befektetett tőke egyik részét. LAKITS ZSIGMOND nyomdaigazgató állandó veszekedéseivel (*odiosis controversiis et rixis*) annyira elidegenítette az írókat, hogy mindenki kerüli a nyomdát. KOVACHICH MÁRTONnál is sokalta a tiszteletdíjat, holott ő maga nagyobb tiszteletdíjat kapott GRÄSNER bécsi könyvkereskedőtől azért a munkájáért, amelyet kilenc más könyvből tákolt össze. Munkája első kötetéből száznál több példányt vásárolt meg KOVACHICH a nyomdától minden ármérséklés nélkül azon célból, hogy tiszteletpéldányokat küldhessen szét belőle. Régibb nyomdai munkákért is adós maradt a nyomdának s mikor a helytartótanácsból engedélyt kapott, hogy ezt az

adósságot példányok átengedésével törleszthesse: LAKITS ZSIGMOND ezt olymódon játszotta ki, hogy csupán a könnyebben értékesíthető munkákból volt hajlandó átvenni példányokat 20 százalékos árengedménnyel. Ezek a sérelmek érlelték meg azután KOVACHICH lelkében azt az elhatározást, hogy kinyomott munkáját visszaveszi a nyomdától.

Amikor KOVACHICH MÁRTON beadványa készült, akkor már MARKOVICS MÁTYÁS egyetemi tanár volt az egyetemi nyomda igazgatója; több jóindulat azonban ekkor sem nyilvánult meg irányában, mert az egyetemi nyomda a nyomdai költségek megtérítésén kívül kamatokat is követelt KOVACHICHTÓL.

A nyomda magatartását teljesen érthetővé teszi számunkra 1808. szeptember 6-án a helytartótanácsához intézett felterjesztése, melyben a tankönyvek árának felemeléséért folyamodott. Indokolásul pedig azt hozta fel, hogyha a nyomda hasznot nem hajtana, akkor nem tudná a kinyomtatni rendelt tudományos munkák tiszteletdíjait fizetni, mert ezek egyáltalán nem hasznothajtó vállalkozások és nagyrészüik makulatúrába kerül. (Nyomdai irattár 1807/8. évi 601. sz.) A nyomdának ez az őszinte vallomása élénk fényt vet a hazai könyvpiac akkori állapotára és teljesen indokoltá teszi azt az elutasító álláspontot, melyet a nyomda KOVACHICH MÁRTONnal szemben elfoglalt.

GÁRDONYI ALBERT.

A magyar őshírlapok bibliográfiájához. A (bécsi) „*Magyar Musa*“, SZATSVAY SÁNDOR „*Magyar Kurir*“ című bécsi hírlapjának melléklete rendszeresen 1787 elején indult meg. Azonban SZATSVAY eredetileg Pozsonyban akarta lapját megindítani és már 1786. júl. 1-én kiadta az első számot.¹

Ez — úgy látszik — elveszett. A további kiadásra SZATSVAY Pozsonyban nem kapott engedélyt és ezért Bécsbe ment. Itt adta ki — még 1786-ban — lapjának bécsi első számát, annak bejelentésére, hogy a Pozsonyból elindított és önhibáján kívül félbeszakadt *Magyar Kurirját* és *Magyar Musáját* a következő, 1787-ik év elejétől rendszeresen fogja küldeni előfizetőinek — most már Bécsből.

Mindezt a „*Magyar Musa*“-nak a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtárában meglévő — 1786 helyett tévesen 1785 — dec. 2-ról keltezett számából tudjuk.² A *Magyar Kurir* megfelelő száma nincsen ugyan meg, de joggal feltehetjük, hogy a szerkesztő a melléklapot nem adta ki a főlap nélkül. A fent említett mentegetőd-

¹ FERENCZY JÓZSEF: A magyar hírlapirodalom története, Bp., 1867.

² Lapszámozása a 9. oldallal kezdődik. Valószínű tehát, hogy a pozsonyi első *Magyar Kurirral* együtt már a *Magyar Musa* is megjelent. Ennek sincsen azonban nyoma, sőt ezt Ferenczy sem említi.